

Ольга Семенівна Моїсеєнко,

кандидат медичних наук,

Харківський національний університет внутрішніх справ,

Сумська філія,

кафедра юридичних дисциплін (доцент);

<https://orcid.org/0009-0005-8989-5596>,

e-mail: komis-sme@ukr.net

МЕТА, ПРЕДМЕТ І ЗАВДАННЯ СУДОВОЇ МЕДИЦИНИ

Спіраючись на аналіз наукових поглядів учених, запропоновано авторське визначення поняття «судова медицина». Виокремлено мету, предмет і завдання судової медицини. Аргументовано, що судова медицина має на меті забезпечити точність і об'єктивність у визначенні причин та наслідків насильства та інших видів травматичних подій для забезпечення правосуддя і захисту громадянських прав.

Ключові слова: судова медицини, судова експертиза, дослідження, судова справа.

Оглядова стаття

Постановка проблеми

Судова медицина збагачує право знаннями з медичної, біологічної, хімічної сфер. Її значення в ході розслідування кримінальних правопорушень проти життя і здоров'я важко переоцінити, адже саме висновок судово-медичного експерта засвідчує істинність з'ясування механізму вчинення того чи іншого кримінального правопорушення, ступінь тяжкості тілесних ушкоджень. Тому вивчення теоретичних аспектів судової медицини має важливе не тільки наукове, а й практичне значення.

Стан дослідження проблеми

Питання судової медицини з точки зору як медичної, так і кримінально-правової, зокрема криміналістичної, науки розглядали К. В. Антонов, В. О. Гусева, С. М. Лозова, В. В. Кікінчук, О. Р. Малик, С. І. Мінченко, Б. В. Михайличенко, В. Ф. Москаленко, А. І. Найда, О. Л. Христов та ін. Водночас у царині судової експертизи відчувається потреба у новітніх наукових дослідженнях, спрямованих на осмислення мети, предмета і завдань судової медицини в контексті актуальних проблем, що постають перед цією галуззю в наш час.

Мета і завдання дослідження

Мета статті полягає в тому, щоб на основі аналізу окремих аспектів з'ясувати мету, а також окреслити предмет і завдання судової

медицини. Задля досягнення вказаної мети необхідно вирішити такі *завдання*: визначити сутність судової медицини; здійснити аналіз наукових поглядів учених, на основі чого сформулювати власний підхід до визначення предмета і завдань судової медицини.

Наукова новизна дослідження

У статті на основі авторського погляду на окремі проблемні питання сформовано новітнє бачення поняття, мети, предмета і завдань судової медицини.

Виклад основного матеріалу

В. В. Кікінчук, С. М. Лозова, В. О. Гусева та інші автори навчального посібника «Судова медицина та психіатрія» наголошують, що «судова медицина – це галузь медичної науки, яка вивчає і розробляє питання медичного, біологічного і криміналістичного характеру для цілей правосуддя, законодавства та охорони здоров'я. Судова медицина являє собою самостійну науку, яка має свою специфіку, хоч і не розвивається у відриві від інших медичних дисциплін» [1, с. 15].

Аналізуючи погляд зазначених дослідників, ми вважаємо, що судова медицина все ж більше тяжіє саме до дослідження медичних і біологічних питань, а криміналістика (частково кримінальний процес) виступає тією призмою, крізь яку здійснюється розгляд цих питань.

А. І. Найда й О. Р. Малик зазначають, що «судова медицина – медична дисципліна, яка органічна з загальною медициною, застосовує у своїй роботі методи і досягнення усіх галузей медичної науки і збагачує її новими дослідженнями. Разом з тим, вона нерозривна і з юриспруденцією. Відповідно до кримінального права судова медицина розробляє медичні дані, які стосуються статей, що захищають тілесну недоторканість громадян, їх життя і здоров'я, а відповідно до цивільного права – статей про права і обов'язки громадян» [1, с. 59].

Дійсно, зв'язок судової медицини з юриспруденцією є досить тісним і потребує наукового осмислення з метою надання конкретних рекомендацій. Адже найпершою комплексною міждисциплінарною проблемою, що постає у цьому контексті в ході практичної діяльності органів досудового розслідування, є призначення і проведення судово-медичної експертизи. Однак не можна зводити судову медицину виключно до юриспруденції. Наука судова медицина покликана, на наше переконання, осмислювати профілактику тих або інших хвороб, поранень, ушкоджень, надання якісної невідкладної медичної допомоги в разі їх настання, ризику, проблеми, рекомендації з медичної точки зору.

Отже, судова медицина – це галузь медицини, що займається застосуванням медичних знань і методів для вирішення правових питань, зокрема тих, що пов'язані зі смертю, травмами й іншими видами

насильства. Основне призначення судової медицини – дослідження тіл померлих чи постраждалих, щоб встановити причину смерті або травми, а також визначити можливий злочинний елемент у скоєному вчинку. Для цього судові медики використовують методи обстеження тіла, збір доказів і проведення експертиз. Судова медицина також застосовується для розслідування сексуальних злочинів, ідентифікації людських останків, встановлення батьківства, оцінки травм при нещасних випадках, визначення ступеня наркотичного чи алкогольного сп'яніння та інших медичних питань, що мають юридичне значення. Таким чином, у загальному розумінні судова медицина має на меті забезпечити точність і об'єктивність у визначенні причин та наслідків насильства і інших видів травматичних подій для забезпечення правосуддя та захисту громадянських прав.

Судова медицина має свій предмет. Наприклад, В. В. Кікічук, С. М. Лозова, В. О. Гусева та інші автори навчального посібника «Судова медицина та психіатрія» вказують, що предмет судової медицини прийнято поділяти на такі розділи: 1) процесуальні й організаційні положення судово-медичної експертизи; 2) розлад здоров'я та смерть людини внаслідок дії різноманітних факторів зовнішнього середовища (механізм виникнення, розвиток і діагностика травм, заподіяних фізичними, хімічними, біологічними та психоемоційними чинниками); 3) судово-медична експертиза: а) живих осіб – приводи, порядок, особливості проведення дослідження несмертельних травм; б) трупа – вчення про смерть, трупні явища, приводи, судово-медичне дослідження трупів у випадках насильницької та раптової смерті, трупів новонароджених та ексгумованих; в) речових доказів біологічного походження (кров, сперма, волосся, кістки тощо); г) матеріалів і документів, що стосуються випадків, пов'язаних із завданням шкоди здоров'ю людини [1].

До окресленого дослідниками переліку розділів вважаємо доречним включити також морально-етичні засади проведення судово-медичних експертиз, під якими ми розуміємо певний етичний кодекс дій судового експерта та осіб, які з ним так чи інакше взаємодію (у першу чергу, слідчого, дізнавача). До такого кодексу ми відносимо сукупність норм, що визначають засади доброчесної поведінки судово-медичного експерта, недопустимість корупційних дій, а тим більше випадків стійких корупційних практик «пришвидшення» експертиз за перспективними кримінальними провадженнями та водночас затягування решти судово-медичних експертиз. Наголошуємо, що будь-які корупційні практики закладаються з двох сторін, поширюючись у подальшому на нові сфери, тому зазначені морально-етичні основи мають охоплювати широкий перелік дій, у тому числі співробітників правоохоронних органів, родичів померлих осіб, потерпілих тощо.

Так, найчастіше у досліджуваній проблематиці в діяльності органів досудового розслідування постає питання саме судово-медичної експертизи. В. Г. Гончаренко стверджує, що «судово-медична експертиза – це галузь практичної медицини, яка застосовує знання судової медицини в судовій і правовій практиці. Судово-медична експертиза – це не просто дослідження, а врегульована законом процесуальна дія, що передбачає дослідження об'єктів експертизи спеціалістом, який має процесуальний статус експерта, і складання експертного висновку» [2, с. 407].

У контексті аналізу наведеного визначення зазначимо, що важливим етапом судово-медичної експертизи є її призначення, до якого необхідно ставитися надзвичайно відповідально. Адже від правильності, широти, комплексності, доречності поставлених слідчим (дознавачем) запитань залежить те, як у подальшому буде виглядати висновок експерта як кінцевий документ судово-медичної експертизи та водночас джерело доказів. Водночас і судово-медичні експерти мають пам'ятати, що навіть найменша помилка у прізвищі, групі інвалідності та інших даних особи може поставити під сумнів істинність висновку та навіть бути причиною проведення повторної судово-медичної експертизи.

В. О. Гусева переконана, що найбільш ефективними способами усунення зазначених вище помилок є забезпечення проведення систематичного навчання зі слідчими за участю практикуючих судово-медичних експертів [3, с. 110]. При цьому хочемо акцентувати увагу на вдосконаленні нормативно-правового регулювання проведення експертиз задля неможливості окремих корупційних проявів, а також проведенні відповідних тренінгів, курсів з питань попередження корупційних проявів.

П. І. Червяк зазначає, що «законодавством України передбачено проведення: 1) первинної судово-медичної експертизи – перше дослідження об'єкта з відповідними висновками за його результатами; 2) додаткової судово-медичної експертизи, яку виконують за недостатньої ясності або повноти висновків; висновок може бути неповним не тільки в тих випадку, коли експерт не вирішив ті чи інші питання, але й в тих випадках, коли йому не були надані всі необхідні матеріали, або появились нові дані; 3) повторної судово-медичної експертизи, яку виконують під час необґрунтованих висновків або сумнівів у їхній правильності чи об'єктивності; вид експертизи виконує інший судово-медичний експерт чи експерти» [4, с. 332-333].

Таким чином, судово-медична експертиза як предмет судової медицини являє собою здійснюване спеціально підготовленими фахівцями науково-практичне дослідження з метою надання об'єктивної оцінки медичних питань у справах, що розглядаються в суді.

Вказане дослідження може включати в себе визначення причин та обставин смерті, оцінку тілесних ушкоджень, визначення ступеня важкості і можливих наслідків травм, дослідження медичної історії пацієнта, а також інші медичні питання, які можуть мати значення для вирішення судових справ. Результати судово-медичної експертизи можуть бути використані як докази в судовому процесі.

Останній аспект, якому ми приділимо увагу в розрізі представленої проблематики, – завдання судової медицини.

О. Л. Христов у своїй праці доводить, що перше й основне завдання судової медицини полягає в допомозі правоохоронним органам у справах (кримінальних і цивільних), пов'язаних зі злочинами проти життя, здоров'я, гідності особи та здоров'я населення в цілому і має важливе соціальне значення. Для цього судово-медичні експерти беруть участь у первинних слідчих діях, у тому числі в огляді трупа на місці його виявлення, експертизі трупа, експертизі живих осіб, експертизі речових доказів [5].

Деякі вчені відмічають, що завдання судової медицини полягає у виконанні експертних досліджень і наданні медичних висновків у судових справах, що пов'язані з підозрою на насильство, смерть, порушення статевої свободи, травми й інші медично-правові питання. Завдання судових медиків включає в себе збір та аналіз медичних даних, виявлення і документування медичних ознак насильства або інших протиправних дій, здійснення медичного дослідження трупа та встановлення причин смерті, висунення медичних висновків щодо стану здоров'я особи відповідно до права та інші завдання, пов'язані з медичною експертизою в судових справах.

Висновки

Таким чином, проведене наукове дослідження дає змогу констатувати, що основні завдання судової медицини як науки включають у себе:

1) вивчення фізіології та патологій людини, а також взаємозв'язку цих процесів із пізнанням причини смерті та інших травматичних ушкоджень;

2) розробку та вдосконалення методів виявлення й оцінки травматичних ушкоджень та їх наслідків, а також встановлення залежності між травмою та наслідками для здоров'я;

3) вивчення проблемних аспектів призначення судово-медичних експертиз, у тому числі на організаційно-управлінському, морально-етичному рівнях;

4) виявлення впливу фізичних і хімічних факторів, що були встановлені в ході проведення судово-медичних експертиз, на здоров'я людини, а також встановлення причин і наслідків та шляхів усунення дії цих факторів;

5) пошук новітніх підходів до визначення стану здоров'я людини в контексті кримінального розслідування, враховуючи оцінку стану алкогольного або наркотичного сп'яніння та його впливу на поведінку та дії людини під час скоєння кримінальних правопорушень;

6) осмислення новітніх проблемних питань надання консультацій та експертних висновків у судових процесах, пов'язаних із медичними питаннями, враховуючи наслідки травм, смерті і патологічні стани;

7) розробку і виконання заходів профілактики та боротьби зі захворюваннями і травмами, пов'язаними з виробництвом, транспортом, забрудненням навколишнього середовища й іншими факторами;

8) проведення наукових досліджень і публікацію результатів у наукових виданнях із метою підвищення наукового забезпечення та розвитку судової медицини.

Список бібліографічних посилань: **1.** Судова медицина та психіатрія : навч. посіб. / В. В. Кікінчук, С. М. Лозова, В. О. Гусева та ін. ; МВС України, Харків. нац. ун-т внутр. справ. Харків, 2019. 184 с. **2.** Гончаренко В. Г. Експертизи у судочинстві України : наук.-практ. посіб. Київ : Юрінком Інтер, 2015. 504 с. **3.** Гусева В. О. Призначення судово-медичних експертиз під час розслідування насильства щодо працівника правоохоронного органу: проблеми та шляхи їх вирішення. *Право і безпека*. 2021. № 3 (82). С. 102–112. DOI: <https://doi.org/10.32631/rb.2021.3.11>. **4.** Червяк П. І. Медична енциклопедія. Вид. 3-тє, допов. Київ : Просвіта, 2012. 1504 с. **5.** Христов О. Л. Конспект лекцій з навчальної дисципліни «Судова медицина та психіатрія». Дніпро : Дніпропетровськ. держ. ун-т внутр. справ, 2016. 20 с.

Надійшла до редколегії 29.05.2023

Прийнята до опублікування 22.06.2023

Moiseyenko O. S. Purpose, subject matter and objectives of forensic medicine

It has been established that forensic medicine is a branch of medicine that deals with the application of medical knowledge and methods to resolve legal issues, in particular those related to death, injury and other types of violence. The main purpose of forensic medicine is to examine the bodies of the dead or injured in order to determine the cause of death or injury, as well as to determine the possible criminal element in the act. To do this, forensic physicians use methods of body examination, evidence collection and expert analysis.

It has been generalised that forensic medical examination as a subject of forensic medicine is a scientific and practical research carried out by specially trained specialists with the aim of providing an objective assessment of medical issues in cases brought before a court. This examination may include determining the causes and circumstances of death, assessing injuries, determining the severity and possible consequences of injuries, examining the patient's

medical history, and other medical issues that may be relevant to the resolution of court cases. The results of a forensic medical examination may be used as evidence in a court of law.

It has been stated that the main tasks of forensic medicine as a branch of science are: study of human physiology and pathology, as well as the relationship of these processes with the knowledge of the cause of death and other traumatic injuries; development and improvement of methods for detection and assessment of traumatic injuries and their consequences, as well as establishment of the relationship between trauma and health consequences; detection of the impact of physical and chemical factors on human health, as well as establishment of the causes and consequences of the impact of these factors; determining the state of human health in the context of criminal investigation, including assessment of the state of alcohol or drug intoxication and its impact on human behaviour and actions; studying the relationship between the state of health and the crime committed, as well as establishing the facts of the presence and nature of injuries of victims.

Key words: forensic medicine, forensic examination, research, legal case.

